

Др РАДМИЛО ВУЧИЋ

ВАСПИТНИ УТИЦАЈ ДЕЦЕ НА РОДИТЕЉЕ

Тема је мало необична, али свакако заслужује више пажње него што јој је до сада посвећивано. Ми добро знамо да родитељи васпитавају своју децу. О томе се уверавамо доста сами, читамо, слушамо и разговарамо. То је предмет многих, свестраних педагошких испитивања. Али се мало, или боље нимало не говори о томе да својом васпитном активношћу родитељи и себе васпитавају, да присуство деце у породици и неизбежна потреба да се васпитавају знатно утиче на њих саме, на њихов емоционални, интелектуални и вољни живот. Можда не би било претерано рећи да је човек васпитањем своје деце обично јаче него којом било другом активношћу везан за сам живот с једне стране, за његов смисао и идејну вредност с друге. Свиме што је добро у њему позван је човек да спреми један живот који је у складу са природом, али и са идеалним тежњама себе као културног бића. Васпитање и подизање детета је природна нужност, али и питање савести, моралне и верске обавезе, доказ да то родитељи осећају и уткивају у основе свога бића. Свако занемаривање васпитања своје деце доказ је недостатка поноса и личног достојанства у човеку. Стари Грци су таквог човека сматрали за неморалног; њему су порицали право да од своје одрасле деце тражи старосну негу, које је иначе признавано свакоме. Помажући изграђивање вредносне личности од свога детета родитељ доказује и вредност своје личности, прожетост свога нагонског бића вишим вредностима, своје осећање одговорности пред савешћу и историјом.

У индивидуалне нијансе овог доживљаја овде је немогуће улазити; можда је то науци уопште немогуће. Али је важно истаћи да је доживљавање родитељства дубље но што на први поглед изгледа, као

и нарочито то да нужно врши утицај на саме родитеље. Има већ доста радова који испитују са успехом понашање родитеља у васпитању деце. Али о повратном утицају те акције на њих саме упућени смо још увек на своја лична и случајна посматрања или спекулације.

Не само да наше непосредно посматрање људи долази до извесних запажања о разлици између оних који имају децу, и оних који их немају, оних који у њихово васпитање заиста улажу своје најбоље снаге, и оних који пуне воду да тече куда хоће — него и наука о васпитању истиче у последње време две чињенице које говоре у прилог претпоставке да је вредно говорити о нашој теми. Прва је да се човек не васпитава само до своје зрелости. Народна пословица каже да се човек учи док је жив, а наука о васпитању има већ своју значајну грану о васпитању одраслих. Ова у примени показује видне успехе. Данас се у васпитне сврхе користе не само позив, рад, професионално образовање, већ и разонода и забава. Свиме се жели да код одраслих пробуди и ојача одређена група осећања, да се учврсте извесна знања и схватања, да се формирају неки интереси, тежње и вољне акције. После тога, сама омладина улази у тај разноврсни јавни живот са пуно одушевљења, интереса, полета. Код ње нема сумње у вредност нечега што јој се пружа; за њу је све лепо и добро што пружа забаву, разоноду, пријатност. Родитељи се нађу пред тешким задатком изграђивања суда о вредностима. Забраном се ту не постиже циљ; мора се ући и указати у сваком конкретном случају на границу између добра и зла.

Друга чињеница коју такође истиче наука о васпитању а нас овде интересује јесте да човека не васпитава само „свестан утицај старијих на млађе“ да би се остварио неки васпитни циљ, како је то говорила старија педагогика. Њега васпитава цела његова околина, мртва и жива природа, друштвена средина са целом својом културом, наслеђеном и оном која се тек формира. Њега нарочито васпитава рад, позив, струка, стварање у области којој посвети свој најјачи интерес. Свака активност да би се успешно изводила претпоставља одређене душевне особине, дарове, склоности, одлике воље и карактера. То значи да се за сваку активност треба унутрашње припремити, а сама активност, сам рад, повратно утиче на онога који га врши. Наука на основу испитивања тих појава даје ликове разних позива, подвлачи битне одлике структура духа који их са успехом врши.

Може се онда поставити питање: зашто да једна тако жива активност као што је васпитање своје деце чини изузетак и не утиче на саме родитеље? То је рад који обично активнише целу личност, који покреће њене емоције, и нагоне, њену интелигенцију и вољу. Морао би да постоји неки нарочити разлог да он не мења у извесном смислу и саму личност родитеља; међутим такав разлог не постоји.

Наравно, не може бити ни речи о неком намерном и свесном утицају деце на родитеље. Деца не осећају ни потребу за тиме, нити би била у стању да је задовоље. Има додуше случајева код одраслије омладине да показује жељу да допуни понеку мисао родитеља, да измени неко њихово осећање или изазове ново, да створи неку нову навiku код њих или утиче да неки њихов суд. Или кад синчић од пет година једног мог пријатеља каже родитељима: „Ја не бих тако радио са

мојом децом“ — то је случајна мисао једног интелигентног детета које о свему размишља па и о ефикасности и оправданости поступака родитеља према њему.

Јачање утицаја омладине на родитеље омогућено је сазнањима психологије, која мењају држање родитеља према деци. Психологија подвлачи специфичан карактер детињства, право детета на слободу развоја, аутономност у развоју стваралачких снага, потребу да се детињство проживи као такво јер то захтева правилан развој ка зрелом добу, итд. Ипак, углавном је овде реч о томе како на родитеље утиче њихов васпитни рад и припрема за њега. Или би се могло поставити питање: како сложен доживљај родитељства, подизања и васпитавања деце утиче на родитеље у смислу измене њиховог душевног живота?

Као родитељ-васпитач човек није само нагонско биће. Он је сложено психофизичко биће које не може ни прост чулни опажај да доживи без везе са својим развијеним душевним животом. Како се у раду највећих умова могу наћи елементи нагонских снага тако у претежно нагонској везаности за дете присуство највиших душевних функција. Подлога за васпитни рад лежи свакако у нагону, али у њему долазе до израза знање и интелигенција, разноврсна осећања и идеалне тежње. Управо стога је то акција која може да узме различите облике и изазове, побуди и упуги многе душевне функције и измени целу личност често у знатној мери.

Поћимо од склапања брачне заједнице. Безброј разноврсних обичаја, обреда, песама, пословица, чарања постоји код разних народа, који показују старање човека да већ код младог пара пробуди и одреди доживљај родитељства. Има доста рационалнога, можда још више ирационалнога у тим обичајима, али све упућује на што сложеније доживљавање тога чина. Јаким полним нагоном и сплетом емоција захваћени млади пар принуђен је да осети своју везу као надлични чин. То продубљује њих саме, утиче на њихову социјалност, буди и јача доживљавање брака као моралне, верске и друштвене обавезе. Личне жеље и поступци усклађују се са вишим захтевима културне средине.

Први знак родитељства, трудноћа, даје реалну подлогу томе доживљају, рођење детета још јачу. Пред млади брачни пар се поставља не више само реч, симбол, обичај, већ живот у свој својој озбиљности. Осећање везаности за живот добија још једну нијансу: јавља се дете које коначно одређује мисао и карактер брачне везе, које живот родитеља чини задатком и обавезом. Осећање саодговорности за напредак детета није више нешто научено; оно се доживљава дубоко и потресно. Цео душевни живот родитеља добија своју јаку везу са родитељским нагоном.

Рођење детета доприноси такође јачем доживљавању сродства, јер тај догађај прати шира породица. Осећање везаности за своју ужу и ширу заједницу, за свој народ добија у снази и одређености. Тако је оживљен читав сплет осећања која имају значај за целу личност родитеља.

Појава детета постаје такође покретач многих интелектуалних активности, које се тиме вежбају и јачају. Родитељи осете потребу да посматрају дете, његово понашање, његов развој. Они траже и да науче нешто о томе, да добију што више података о искуству других и науке

о васпитању. Поступак према детету, његова исхрана, хигијена, лечење — све постаје предмет честог разговора, размишљања, анализе, учења. Позив оца и мајке, као и њихове индивидуалне склоности одређују у којој мери је то могућно спроводити, али потреба постоји и утиче на оживљавање знања и општу интелектуалну пробуђеност родитеља.

Јавља се тада и прва потреба напора воље у вези са дететом. Нега и подизање траже многу жртву, самосавлађивање и одрицање. Да би се створиле навике код детета у погледу реда и исхране, одржавању хигијене, облачењу, понашању — потребно је прво их створити код мајке, донекле и код оца јер цео живот у кући мења свој ток. Присуство детета чини сложенијим одржавање реда у кући и истовременог одговарања дужностима изван ње. Ако је и мајка запослена постаје не мали проблем да се све то усклади. То остаје и доцније иако мења свој облик како дете расте и развија се. Бити родитељ значи бити спреман на жртву и самосавлађивање. Животни мудраци свих области рада уче да се велики карактери изграђују и показују исто тако у малом, као и у јавном културном раду. Мале бриге око детета доприносе утврђивању многих црта карактера родитеља. Под претпоставком да су родитељи изграђени ти ситни послови учвршћују личност више него многи крупнији. То се показује и у снази родитеља да ограничи своју потребу за одмором, разонодом и забавом. Не може се рећи да човек поред деце постаје мање себичан, али се свакако може тврдити да постаје мање егоцентричан. Већ материјалне жртве су свакидашња појава у породици са децом. Школовање детета или пружање могућности да се развије његов дар захтевају многу жртву у удобности, миру или новцу. Рад родитеља добија још један јак потстицај: зарадити није више само ствар нагона за одржањем себе, за важењем или доказ идеалне потребе да се дође до вредносног израза — то постаје такође питање побољшања изгледа деце, могућности да се боље развијају и усавршавају. Ту се често јавља и Кантов „сукоб дужности“.

Васпитање деце учи ако не заборављају себе оно бар узимају у обзир другог. Без обзира на положај и образовање код нормалних родитеља не може се никаквим теоријама ослабити осећање дужности према деци, а тиме и према човеку, друштву. Изузетак чине родитељи који су нагонском, „мајмунском“ љубављу према својој деци толико заслепљени да постају асоцијални.

Даљи развој детета показује како свака његова фаза доноси побуду за оживљавањем неке области емоционалног живота родитеља. Тако се њихова естетска осећања покрећу у знатној мери у доба кад дете тражи приче, бајке, басне. Од четврте године машта детета тражи своје запошљење. Родитељи су позвани да одговоре тој потреби нешто напрежући своје сећање, нешто поново читајући деце приче, у срећнијем случају измишљајући и сами приче које одговарају узрасту детета. Знамо да је редак случај да родитељи одговарају тој својој дужности у мери која омогућава њихово образовање, положај и ситуација. Али под претпоставком да је — како рече Карлајл — сваки човек помало песник а нико није само песник, сваки осећа јачу или слабију потребу да прича своме детету. Скромност у захтевима и мерилима детета омогућава свакоме да оно што сам зна, што је доживео или прочитао исприча детету на начин који задовољава обе стране. У

сваком случају, родитељи осете колико душевног освежења и обнове стваралачке маште — потребне сваком раднику — доноси оживљавање те не само дечје него опште човекове потребе за повременим враћањем у свет маште. Тиме се знатно обнавља код родитеља такође интензивније доживљавање уметности, које је Дарвин лепо обележио као „услов за срећу“.

Емоционални живот родитеља деце школског доба носи нарочит карактер, зависан од одлика тог узраста. Уколико је везан сам за децу он није ни разноврсан нити дубок, није нарочито префињен нити нијансиран. У њему преовлађује страх од дечјих испада, претеравања, необузданости. Психологија детета показује како се поглед, интерес детета у том узрасту упућује спољњем свету, природи. Нарочито дечаци тог узраста желе да упознају што више ствари, појава, промена око себе. Стотину ствари скупљају и све су им важне. Радозналост и жеља за авантуром воде их на највише врхове околине, на велику реку, у ложионицу локомотива и на бицикличке трке итд. Напротив, слабија је страна тог узраста разумевање другог човека и суд о њему.

Родитељи који имају било урођен дар било ослонац на науку брзо осете потребу за новом оријентацијом у своме одржавању контакта са дететом. Њихов разговор са дететом тражи предмете у необичном, чудном, ретком, како из природе тако и из прошлости. Тада се ударају темељи породичне и народне традиције, која се препричава као низ јаких, узбудљивих доживљаја а чини подлогу друштвеног понашања. Родитељи освеже машту, емоције, уметнички смисао уносећи ново гледиште у посматрање породичне и народне прошлости. Иако траже крупне догађаје и подвиге пре свега они их логички, естетски и са гледишта морала употпуњују, обрађују, преуређују. Они уносе себе и своја гледишта у доживљене догађаје, као што научник или уметник то чине у свом раду.

Знање о природи такође родитељи обнове у заједничком доживљавању с дететом. Нарочито се подвлачи оно што дете школског узраста не осећа: ред и законитост у природи. У суду о другом човеку родитељи су пред новим задатком да буду објективни јер осете несигурност дечјег суда и тражење ослонца у њима.

Бура коју преживљава дете пролазећи кроз пубертет и сазревање претставља за родитеље низ великих проба, јаког ангажовања и знатних потреса. Многа нова осећања која се јављају код њихове деце буде код њих пре свега сећања на сопствено проживљавање. Сада их они посматрају из другог угла али их ипак у сећању обнављају. Нарочито су импресивна колебања и лутања кроз која пролази њихово дете. На крајњи напор нагони потреба да се предвиђа понашање и даљи ток промена у њему. Уживљавање у младо биће које тражи себе, свој животни пут и облик, задатак је који се решава уз напор свих душевних снага. Међутим, без тога се губи веза са њиме, нестаје могућност споразумевања и пружања помоћи. Нарочито тешку ситуацију имају родитељи ако дете прави тешке, грубе измене у погледу свога схватања ауторитета родитеља и промени понашање у вези с тиме. Очувати суштину а изменити облик то је проблем како за младог тако и за старије чланове породичне заједнице. Свако осећање родитеља у вези са дететом обојено је бојазни да дете не залута на том путу кроз лавиринте

сазревања. Лакше је родитељима којима је пошло за руком да на време развију код детета љубав и интерес за неку вредносну акцију, за музику или науку, спорт или књижевност. То постаје нека врста замене за апсолутни ауторитет родитеља који нестаје, у исто време и ослонац за одржање свести о њиховој личној вредности. Ипак је сав душевни живот родитеља у знаку питања да ли ће од њиховог детета постати добар човек. Како младић односно девојка траже смисао живота и своје место у њему, тако се о томе са бригом питају и њихови родитељи.

Не може се рећи да родитељи доживљавају нека нова осећања, која раније нису имали. Али једну нову нијансу имају њихова осећања кад се обнове као одговор на њихову улогу васпитача. Њихово животно искуство чини да су осећања ако не слабија оно одређенија, јаче обојена знањем о њиховој улози и моћи. Али уколико се односе на њихово дете њих прати тон бриге, питања, колебања. Интензитет разних осећања се мења под утицајем родитељског доживљавања судбине детета, и то је оно што најјаче одређује цело емоционално стање родитеља, што утиче на њихове мисли и понашање.

Но велики скокови и промене доба сазревања њихове деце могу да изазову такође пријатна расположења и утичу на животни оптимизам родитеља уопште. Ведрина младости и избијање знакова нове личности изазивају код њих осећање снаге живота, задовољство од непосредне везаности за младо биће и уживање у свести о обнови, потврди, настављању себе и живота уопште.

Са растењем детета интелектуална и вољна активност васпитача у дому постаје сложенија. Они се нађу пред низом нових питања свог детета од око четири године, које би тада желело све да зна. Тако је потребно наћи најбоље одговоре на наивна питања о пореклу детета. „Одакле сам ја дошао?“, пита дете и већ поставља родитеље пред први облик проблема полног васпитања. Захтева се од њих одговор прилагођен моћи схватања детета, као и упућивање у смисаоно питање. Ту се ништа не постиже безобзирним изношењем чињеница, лажним просвећивањем за које нема у децој души потребног разумевања. То су дани првог логичког школовања детета, првог упућивања у правилно искуствено расуђивање. „Где расте кајмак?“, пита један дечко од 3 ипо године. Други пут га интересује: „Да ли се бацил види?“ На негативан одговор он иде даље: „а два, а три, а десет, а хиљаду, а милион?“ Он тиме ставља родитеље пред задатак проверавања свог знања из биологије. Исто тако кад девојчица од 4 године пита: „Како то да се ништа не осећа кад се расте?“ Очигледно, родитељи морају да размишљају о појавама о којима иначе не би више мислили или које су већ навикли да обухвате општим појмовима. Питања су таква да траже логично размишљање, обнову и допуну извесних знања од стране родитеља. Логичку али детету приступачну дефиницију тражи нпр. питање девојчице од 3 године: „Тата, шта је то „прописно“?“ Овај дијалог, напоран за тату, завршава се срећно изјавом ћерке: „Знаш, бака је казала да ће прописно да ме избије“.

Да учешће у развоју детета тражи напор родитеља најбоље доказује и то што индиферентни родитељи често кажу детету: „Баш си досадан, све хоћеш да знаш!“ Али то доказује и недостатак педагошког смисла тих родитеља. За њих је потребан стручан савет.

Два врло важна момента претставља за родитеље ступање детета у школу и улазак у пубертет и сазревање, који уједно пада са бирањем позива. Први је узбудљив и пријатан, други потресан и од већег значаја. Оба постављају многе задатке који се не могу обићи. Тако полазак детета у школу, поред тога што је пријатан за родитеље као први корак њиховог детета у јавни живот, тражи доста припреме. Узмимо само оне опште захтеве које поставља наука о васпитању, остављајући на страну специфичности ситуација у појединој породици. Ту се истиче као потребно:

1. Припремити дете за сналажење у новом друштву. То није нов задатак за родитеље који су на време водили рачуна о друштву свога детета и ту његову потребу задовољили према васпитним принципима. Сада долази упућивање у понашање према наставнику и старијима уопште. То све укључује добро посматрање детета, надзор, негу друштвености.

2. Нове дужности детета, као одржавање чистоће и реда, устајање и рад на време итд., значи нов задатак и за родитеље. Њихов смисао за ред преноси се на дете великим делом аутоматски, стога се мора у свему претходити примером.

3. Свој говор су родитељи контролисали и док дете још није ишло у школу. Кад оно пође у школу то захтева још и потреба да се пред дететом о учењу, раду, наставнику, друговима, о појединим позивима итд. говори објективно. Јер, свака реч утиче на дете и прихвата се свесно и несвесно.

Али у погледу интелектуалног и вољног напора и доживљавања најважније је за родитеље ступање њиховог детета у пубертет и сазревање. Душевни живот детета имао је до тада лако видљив правац и постављао је задатке који су били схватљиви. Сада као да улази у лавиринт који води беспућу. С једне стране многе часове сумње, бриге, страха изазивају лутања, буне, нагли преокрети, рушење основа дечје слике света, држања према родитељима, друштву и свима вредностима. Још јаче су импресивни већи недостаци детета у даровитости, интелигенцији, вредноћи, или пак ако дете има телесне недостатке. То утиче на јављање скромности или злобе, уздржаности или нервозне зависти, савлађивања сујете или болесне амбиције. Која ће страна да победи зависи од многих компонената у личности родитеља. У сваком случају, немир и страх за будућност детета одређује остале емоције у њиховом значају. Мајка једног слепог детета каже: „Имати слепо дете можда је теже за родитеље него за само дете“. Друга констатација: „Постепено сам се повукла из свих друштава јер ми је тешко кад ме питају за дете.“¹⁾

С друге стране, родитељи виде да се у детету јављају сигурни знаци зрелости. Они примете да његови дарови добијају свој правац, да оно изграђује своје држање према друштву, моралу, позиву, раду. Све то значи једно освежење животних снага за саме родитеље, јачање њихове вере у живот, осећање поноса и пријатности што су њихова дугогодишња старања крунисана успехом.

Једно и друго расположење траје, меша се и измењује кроз неко-

¹ Види о томе: V. S. Somers, The Influence of Parents' Attitudes and Social Environment on the Personality Development of the Adolescent Blind. New York 1944.

лико година, а њихово усклађење захтева много такта, воље, владања собом, широкогрудости и разумевања младости, тражи враћање у сопствену младост. Оба случаја показују границу своје моћи. Али и измирење са својим положајем у свету доживи човек врло интензивно као родитељ и васпитач своје деце. Природа са својим законима наслеђа опомиње на немоћ. Наука о васпитању као и сопствено искуство показују границе и најбољег старања о васпитању. Увек остаје довољно места за свест о прародитељском греху, за верску скрушеност и уздање у нешто надземаљско. Озбиљно се човек замисли пред тим чињеницама, застане пред њима. Али, добро и здраво потомство баца светлост на живот која зрачи и нечим вишим.

Општа култура родитеља велика је помоћ у тражењу правог пута до збивања у младој души која сазрева пред њиховим очима. Младићу и девојци намећу се проблеми које је човек одувек решавао у свима областима свога културног рада. Потребна је велика еластичност духа да би се правилно протумачила општа и индивидуално условљена збивања у младој души, да би се у критичним тренуцима очувала вера у крајњу победу добра у њој. Јер губљење те вере доводи до неизбежног сукоба са младима. Сваки тежи добру и верује да у томе напредује; ако му приступимо са супротним тврђењем, макар и као родитељи, постајемо му противници јер слабимо ту његову веру из које црпе снагу његова тежња добру. Тај такт, тај васпитачки став од кога зависи однос родитељ-дете може се ојачати науком о васпитању, али је његов корен у морално-религиозном држању човека према души као ванвременој вредности. Има нечега или Некога, који сигурнијом руком него сва наша васпитачка вештина води сваког појединца ка њему највишем облику битисања, онеме које је усклађено са надискуственим светом. Добрих васпитача има и изван оквира науке. Штавише, верска оријентација према човеку даје сигурнију подлогу за добар став према омладини. То се види нарочито у области васпитања воље, које пре свега захтева од родитеља самоваспитање, самокритику, владање собом. Ништа не вреди речи, упутства, логички докази ако млађи виде да старији раде супротно. Само примером се може бити ауторитет и утицати ефикасно. После тога: где год се воља детета покаже исправна мора се одустати од сопственог захтева и пустити да његова воља дође до израза. Тако васпитање поставља свестран задатак за вољу родитеља: како у погледу доношења позитивних одлука и њиховог извршења, тако и у погледу негативних из којих следује уздржавање и самосавлађивање. И једно и друго тражи сталну будућност воље родитеља.

Речник деце показује очигледно утицаје родитеља. Оно не привађа само речи већ и значење, наглашавање вредности предмета или радње на које се односе. Љубав и мржња, пријатељство и супарништво носе собом речи које се односе на сроднике, припаднике исте народности, вере, политичког уверења или напротив на оне који су у том погледу на супротној страни. Дете научи која је животиња лисица или буба-мара, али у исто време и онај суд који о њима имају родитељи. Шта бива касније: дете долази у школу и учи о Колумбу и Копернику, Његошу и електрицитету, стиче објективан појам о животињама. За мање школоване родитеље то је задатак и потстицај да и сами нешто навче о томе, да измене своје непотпуне или погрешне појмове. Добрим

делом процес утицања окреће свој правац. Или код родитеља са вишом школом: син или кћи медицинара доведу оца адвоката да са симпатијом и разумевањем измени свој појам о лекару, да осети лепоту и тешкоћу тог позива, итд.

У ово доба долазе и многе дечје примедбе које родитеље натерају да мисле о себи, своме понашању, облачењу, о својим навикама, и да ове донекле мењају. „Немој да излазиш пред непознате у том капуту“, или: „Немарно се јављаш људима на улици“, и сличне примедбе осете се као оправдане и што је још важније чувају старије од запуштености, алкавости, педантерије или апатије — који се у разним облицима јављају у зрелијим годинама. Многа акција која је била постала механизам поново постаје предмет размишљања и евентуалне коректуре. Понеки поступак који је проистицао из случајне навике постаје рационално образложен морални захтев. Исто тако уздржљивост према другом полу добија своју јачу мотивацију. Многи поступак који себи можда не би ускратио неки од родитеља сада се лако сузбија из обзира према деци. Полни однос подвргава се родитељском осећању, које га дефинитивно формира тако да баца у засенак његов ранији карактер физиолошке потребе и личног задовољства. Стид пред децом је значајан чинилац у понашању старијих особа према другом полу.

Бацимо сада општи поглед на утицај који на родитеље врши њихов рад на подизању и васпитању деце. Према њему могу се родитељи поделити на три групе, од којих свака носи многе варијанте. Видећемо да *степен залагања у васпитању одређује и степен промена које родитељи сами доживе при томе.*

1. Тако се у прву групу могу уврстити индиферентни родитељи. То су они који иду својим путем и држе се према својој деци као према нужном злу, поклањајући им пажње колико се то неизбежно намеће. Њих старање о деци унутрашње ништа не измени. Због присуства деце не мења се њихово мишљење нити држање, начин рада нити понашање у кући и изван ње; њихове навике остају исте. Они сматрају да деца имају да се прилагоде родитељима, ако им дозволе живот у породици до зрелости, кад треба да пођу својим путем. Кад религиозни педагог Ферстер заступа такво држање према детету он грешити, јер за то нема оправдања у хришћанству. Љубав према ближњем полази од љубави према детету, како је Хридстос изричито говорио (Види: Мат. 19, 14; Марк. 10, 14, 15; Лук. 18, 16, 17).

Разлози за индиферентно држање према деци и недостатак сваког утиска од живота и рада са њима могу бити у наслеђу и утицају околине. Има случајева изузетно, ненормално слабог родитељског нагона, који се показује у недостатку емоционалне везаности за свој пород. Ту се мало може помоћи стварањем добрих навика и педагошким просвећивањем; све ово остаје само форма и механизам. Пре се може покушавати буђењем социјалног, економског, религиозног интереса, према психолошком типу родитеља. Други узрок лежи у друштвеном животу. Тако рђаво утичу једнострано рационализам, претерано развијена потреба за удобним животом и на основу тога јако развијен егосентризам. Нарочито у све слабијем религиозном васпитању треба тражити узрок „система једног детета“, који осваја све шире слојеве друштва. Али то би био проблем за себе.

Не спада у индиферентан став кад неки педагошки мислиоци траже да се у васпитању пусти слобода развоју деџје природе. Тако Русо тврди да је највећа мудрост не васпитати. Толстој сматра да се детету ништа не сме наметати; Тагоре има исто мишљење; Елен Кај је довела тај захтев до екстрема: „Челом о под пред његовим величанством дететом!“ Уствари је код свију тих мислилаца недовољно рационализована жеља да се избегну грешке и несавршенства васпитних метода. Сви они захтевају што веће поклањање пажње детету. Међутим, индиферентни родитељи и несвесно се држе принципа „Нека иде како иде“, и тако и њих присуство деце ни мало не мења.

Не спадају у индиферентне родитеље ни они који немају своју вољу, немају одређено мишљење и став према деци јер га немају ни у једном свом послу. Деца то рано осете и пођу својим путем намећући родитељима своју вољу. То су родитељи који постану сенка своје деце јер немају ништа дређено у себи, не постану никад пуне личности и не изврше ни на своју децу неки значајан утицај.

2. Једа група родитеља, насупрот индиферентнима, види цео свој живот у знаку деце. Њих нагони и емоције толико одреде да у свету виде на једној страни своју децу на другој цео остали свет. Код мајке се то показује као став вучице, као мајмунска љубав. Педантна у нези она види сваки покрет детета, броји сваки његов залагај, и обично га навикне на несамосталност. Контролисањем сваког корака своје деце она их навикне на лаж и неискреност. Ако неком њеном детету не иде добро школа онда су му сви наставници непријатељи, не разумеју га. Ако разговара са наставницима она то не чини да би се добила објективна слика о њеном детету, него да би доказала његово право које тобоже школа не признаје. „Моје дете никад не лаже“ — чује се често од мајки чија деца лажу преко мере и преводе их жедне преко воде. Ако таква мајка има неки комплекс о позиву који није постигла она или њен муж, или ако је то у вези са неком њеном неиспуњеном жељом — онда дете мора ићи у тај позив без обзира да ли за њега има воље или способности. Међу вечитим студентима има доста жртава комплекса њихових мајки. Кад одрасте такво дете, кад ступи у позив и брак онда се ствара нова група непријатеља: другови, претпостављени, жена или муж, сви су против њеног детета, не разумеју га, не воде довољно рачуна о њему. На овакав тип мајке не утиче ни сопствено искуство нити педагошко просвећивање.

Исти је случај са одговарајућим типом оца, који се обично јавља у патријархалним срединама и није продукт нагона већ специјалне друштвене атмосфере, једног типа културе. То је тип оца изграђиван вековима, везан за један нарочити поглед на свет, за одговарајући период историског развоја. Као глава породице отац се ту осећа као симбол знања, искуства, воље, моћи, неизменљивих принципа којима дете има да се покори. Утицај полази од њега и иде ка детету, у коме по његовом схватању преовлађује зло, опирање реду и добру. Главна су његова средства: осуда, казна, строгост, поука. Уколико је добар он као да чини милост; он се боји да покаже љубав и разумевање да не би размазио дете. Стари Египћани су имали пословицу: „Дете има уши на леђима“, а стари Грци: „Кога не дере батина не постаје човек“. Стара педагогика је говорила само о утицају старијих на млађе. У доба пубертета и сазревања овакав тип оца иступа са „или ми се по-

клони или ми се уклони“. Уколико је дете способно за самосталну личност сукоб је неизбежан. Мајка се у оваквој средини изграђивала слично оцу; само што је њен домен био Кућа. Један наш писац затекао је пре тридесетак година у Црној Гори овакву ситуацију: мајка од 90 година жури сина од 70 година да га туче зато што је потрошио воду спремљену за купање, не знајући да је била одређена за њу. И тај син је бежао пред мајком!

Има овакво васпитање своје добре стране. Али о њима не вреди говорити осим као о историској чињеници.

3. Објективни родитељи чине групу која доказује својом појавом да човек може све своје акције, свако своје држање према другоме па и према својој деци да доживи као потстицај и за сопствено усавршавање. Они развију у себи здраво, природно засновано осећање везаности за децу и доведу га у везу са својим смислом за све више вредности уопште. То задовољи њихову потребу за потврђивањем, за продужењем живота, али исто тако и за утицањем на јачање смисла за надвремене вредности. Довољно одуховљени, иако можда не високо школовани, они то претварају у љубав која има своје оправдање и своју вредност. Колико им дозвољавају могућности они своја и друштвеним наслеђем добијена искуства допуњују научно провереним. Сваку фазу развоја свога детета они осете, проживе и третирају као такву. Они уз децу науче да буду деца а да не престану да буду одрасли, да се играју али очувају озбиљност коју им дају рад и позив, да разумеју све опасности развоја заклањајући децу само колико је неопходно. Они су добри сарадници школе и наставника, њихови претходници и њихова допуна. Њихово поновно пролажење кроз детињство и младост уз децу доноси им обнову многих успаваних душевних снага и значи за њих чување везе са културним животом уколико се он мења. На тај начин за њих, па тиме и за друштво уопште — смена генерација није сукоб, већ складно настављање културног живота и рада.

Zusammenfassung

Dr. RADMILO VUČIĆ

EINFLUSS DER KINDER AUF DIE ERZIEHUNG IHRER ELTERN

Allgemein wird über die Erziehung der Kinder seitens ihrer Eltern gesprochen. Der Verfasser jedoch beschäftigt sich hier mit der Frage, wie, und auf welche Art die Kinder selbst erziehend auf ihre Eltern wirken. Diese Arbeit des Verfassers ist das Ergebnis persönlicher Betrachtungen und Reflexionen, mit denen er diesen Einfluss seit den ersten Andeutungen der Elternschaft, der Geburt des Kindes, seiner weiteren Entwicklung und Reife, der Schulreife resp. die Vorbereitung und das Sich-auffinden in der neuen Gesellschaft, die Pubertätszeit in Betracht nimmt. Aus alldem erfolgt, dass die Veränderungen die die Eltern erleben vom Masse des Einsatzes in der Erziehung abhängig sind.

Др РАДМИЛО ВУЧИЧ

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ ДЕТЕЙ НА РОДИТЕЛЕЙ

Обыкновенно говорится и пишется о воспитании детей родителями. Однако, здесь, автор занят разработкой вопроса: как и каким образом дети воспитательно влияют на своих родителей. Поэтому данная работа является плодом личных, а часто, даже случайных наблюдений и спекуляций автора, с помощью которых он изследует это влияние. Начиная от первых признаков „родительства“, он рассматривает рождение ребенка, весь ход его дальнейшего развития и созревания, особо выявляя при этом моменты поступления его в школу, т. е. подготовку ребенка к находчивости в новом обществе, и переход его в стадию пубертета и созревания. Из всего изложенного выводится заключение что степень усердия, вносимая в воспитание, определяет собою степень изменений, которую, при этом, переживают сами родители.

Др ЛАЗАР МИЛИН

ТЕЛЕОЛОШКИ ДОКАЗ ПОСТОЈАЊА БОЖЈЕГ

(Свршетак)*

Човечје тело као пример телеологије. Састав и функције органа човечјег тела такође врло речито сведочи о стварности телеологије у органском свету. То су знали још стари филозофи, па је већ Сократ, као што је напред поменуто, примерима узетим из сврховитог уређења људског тела убедио свога ученика Аристодема у постојање Бога. Уосталом целисходност органа који сачињавају људско тело опажају чак и деца. Свак зна да су му очи дате за гледање, уши за слушање, ноге за ходање, руке за рад, зуби за жвакање, нос за дисање и мирисање и тд. А већ анатомија и поготово физиологија људског тела не може се ни замислити без телеологије. Може неко најфанатичније порицати постојање премудрог Створитеља света и човека, али при свем том ако хоће да пише физиологију и анатомију, не може никако да избегне намерне реченице у описивању склопа и функција телесних органа. А већ је речено да такве реченице по самој својој природи изражавају сврху, намеру.

Још у току ембрионалног човечјег развића опажа се целисходност и плански распоред грађе. Као што приликом градње неке куће разборит инжењер предвиди све детаље, например, шупљине у зидовима за ошак, за водоводне цеви, за централно грејање, за електричну инсталацију, за плакаре и долапе, за врата и прозоре и тд. тако се већ приликом формирања тела на костима, док су још сасвим меке, форми-

* Види *Богословље*, III (XVIII), 1959, 1 и 2, 84 и д.